

SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI: IJOBIY IMKONIYATLAR VA IJTIMOIIY XAVF- XATARLAR TAHLILI

Kayumova Odinabonu

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: Usmonova Feruzaxon

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20552566>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zamonaviy axborot jamiyatining eng yetakchi omillaridan biriga aylangan sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarining ijtimoiy hayot tarzi, iqtisodiyot va ta'lim tizimiga ko'rsatayotgan ta'siri atroflicha tahlil qilinadi. Texnologik transformatsiyalarning insoniyat mehnat unumdorligini oshirish, tibbiyot va xizmat ko'rsatish sohalarini optimallashtirishdagi ijobiy qirralari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada intellektual tizimlarning ommalashishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan an'anaviy ish o'rinlarining qisqarishi, kiberxavfsizlik hamda ma'naviy-axloqiy muammolar Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi kontekstida tadqiq etiladi.

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, transformatsiya, raqamli iqtisodiyot, axborot jamiyati, ijtimoiy xavf, kiberxavfsizlik, ta'lim innovatsiyalari, texno-etika.*

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida kechgan sanoat inqiloblari jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy qiyofasini tubdan o'zgartirib kelgan. Bugungi kunda guvohi bo'layotganimiz to'rtinchi sanoat inqilobining (Industry 4.0) harakatlantiruvchi kuchi esa, shubhasiz, sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridir. Algoritmning mustaqil o'rganish, qaror qabul qilish va katta hajmdagi ma'lumotlarni (Big Data) soniyalar ichida tahlil qilish qobiliyati insoniyat kundalik hayot tarzini, mehnat bozorini va hatto tafakkur madaniyatini ham yangi bosqichga olib chiqdi. Endilikda raqamli intellekt shunchaki texnik dastur emas, balki jamiyat tuzilmasiga chuqur ta'sir o'tkazayotgan ijtimoiy-falsafiy hodisaga aylandi.

O'zbekistonda uchinchi Renessansning poydevori yaratilayotgan, iqtisodiyot va boshqaruv tizimi raqamlashtirilayotgan bir davrda intellektual texnologiyalardan unumli foydalanish davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zero, davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalarni egallamasdan turib jamiyat taraqqiyotiga erishib bo'lmaydi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt tizimlarining jamiyat rivojiga ko'rsatadigan ko'p qirrali ta'sirini, uning keltiradigan foydalari hamda yuzaga keltirishi mumkin bo'lgan ijtimoiy-psixologik muammolarini ilmiy nuqtai nazardan o'rganish va tahlil qilish giddiy dolzarblik kasb etmoqda.

SUN'IY INTELLEKTNING IJTIMOIIY VA IQTISODIIY SOHALARDAGI IJOBIY TRANSFORMATSIYALARI

Sun'iy intellektning jamiyatga keltirayotgan eng katta foydasi ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida inson omili bilan bog'liq xatolarni minimallashtirish hamda vaqt resursini tejash hisoblanadi. Ayniqsa, tibbiyot sohasida kasalliklarga erta tashxis qo'yish, murakkab rentgen va tomografiya tasvirlarini tahlil qilishda sun'iy intellekt shifokorlarning eng yaqin ko'makchisiga aylandi. Shuningdek, davlat boshqaruvi va bank-moliya tizimlarida hujjatlar aylanmasini avtomatlashtirish, aholiga ko'rsatilayotgan elektron xizmatlar sifatini oshirishda ham ushbu tizimlar yuqori samara bermoqda.

Ta'lim tizimida sun'iy intellekt har bir talabaning o'zlashtirish darajasi va qiziqishlaridan kelib chiqib, individual o'quv dasturlarini shakllantirish (adaptive learning) imkonini yaratdi. Bu jarayon yoshlarning intellektual salohiyatini to'g'ri yo'naltirishga va ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratilishiga xizmat qiladi. Mamlakatimizda raqamli ta'lim muhitini rivojlantirish sharoitida, bunday innovatsion vositalar yosh avlodning jahon andozalari darajasida bilim olishini tezlashtiruvchi katalizator vazifasini o'tamoqda.

RAQAMLI INTELLEKT DAVRIDAGI IJTIMOIIY XAVFLAR VA ETIKA MUAMMOLARI

Har qanday global texnologik yangilik kabi, sun'iy intellekt ham o'zi bilan birga qator jiddiy ijtimoiy ziddiyatlar va xavf-xatarlarni boshlab kelmoqda. Birinchi navbatda, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining to'liq avtomatlashtirilishi an'anaviy mehnat bozorida qator mutaxassisliklarning (masalan, operatorlar, hisobchilar, oddiy tahlilchilar) yo'qolishiga va ijtimoiy ishsizlik muammosining yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu jarayon insonlardan tezkor ravishda qayta ixtisoslashishni (reskilling) va yangi raqamli ko'nikmalarni egallashni talab etadi.

Ikkinchi tomondan, sun'iy intellekt vositalarining axborot makonida keng qo'llanilishi kontentlar manipulyatsiyasi (deepfake), kiberjinoyatchilik va shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligining buzilishi kabi global tahdidlarni keltirib chiqarmoqda. Inson ongini chalg'ituvchi sun'iy xabarlar ijtimoiy barqarorlikka rahna solishi mumkin. Bundan tashqari, falsafiy-axloqiy jihatdan, intellektual tizimlarga ortiqcha ishonish insonning mustaqil fikrlash, ijod qilish va tahlil etish qobiliyatini susaytirib, "intellektual dangasalik"ka zamin yaratadi. Bu esa o'sib kelayotgan yosh avlodning ma'naviy-ruhiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan og'riqli nuqtadir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt — bu insoniyat tamaddunini yangi bosqichga ko'taruvchi qudratli vosita bo'lishi bilan birga, ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi lozim bo'lgan o'tkir ijtimoiy qurol hamdir. Undan jamiyat manfaatlari yo'lida unumli foydalanish ko'p jihatdan huquqiy va ma'naviyaxloqiy mezonlarning to'g'ri belgilanishiga bog'liq. Raqamli intellekt insonning o'rnini bosuvchi emas, balki uning imkoniyatlarini kengaytiruvchi omil sifatida baholanishi lozim.

O'zbekiston sharoitida sun'iy intellekt tizimlarini rivojlantirishda milliy qadriyatlarimiz, axloq mezonlarimiz va ijtimoiy barqarorlik tamoyillarini inobatga olish zarur. Yosh tadqiqotchilar va talabalar sifatida zamonaviy texnologiyalarni faqatgina tayyor iste'molchisi bo'lib qolmay, balki ularning jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi xavfsiz va samarali modellarini yaratish, milliy axborot makonini kiberxavflardan himoya qilish yo'lida ilmiy izlanishlar olib borishimiz eng muhim burchimizdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Russell, S., & Norvig, P. (2020). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th ed.). Pearson.
2. Schwab, K. (2016). *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum.
3. Gulyamov, S. S. (2022). *Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt texnologiyalarining huquqiy va ijtimoiy jihatlari*. Toshkent: Davr.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish bo'yicha shart-sharoitlar yaratishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori.